

Gemeente Amsterdam
Bureau Monumenten & Archeologie

Archeologisch bureauonderzoek

**Plangebied Sloterdijk I
Westpoort**
BO 10-101 Amsterdam 2010

Inhoud

Inhoud 3

Samenvatting	4
Inleiding	5
1 Administratieve gegevens plangebied	6
1.1 Administratieve gegevens	6
2 Wet- en regelgeving	7
2.1 Algemeen	7
2.2 Rijk	7
2.3 Provincie Noord-Holland	7
2.4 Gemeente Amsterdam	8
2.5 Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie	8
3 Historisch-topografische en archeologische inventarisatie	10
3.1 Geomorfologie en bodem	10
3.2 Historie algemeen	10
3.3 Historisch-topografische inventarisatie van het plangebied	11
3.3.1 Ontginning en inpoldering	11
3.3.2 Zeedijk	12
3.3.3 Wonen en Werken	13
3.4 Archeologische inventarisatie	14
3.5 Conclusie: verwachtingsmodel	15
4 Archeologische verwachtingskaart	16
5 Archeologische beleidskaart	19
Conclusie	21
Bronnen	22
Appendix: beleidsvarianten	23

Samenvatting

Bureau Monumenten & Archeologie (BMA) heeft in opdracht van de Dienst Ruimtelijke Ordening een archeologisch bureauonderzoek uitgevoerd ten behoeve van het nieuwe bestemmingsplan Sloterdijk I. Dit is bedoeld om het cultuurhistorische verleden van het plangebied in kaart te brengen en daarmee een beeld te krijgen van de archeologische sporen die in de bodem aanwezig kunnen zijn. Conform de Monumentenwet zijn gemeenten verplicht beleid te ontwikkelen ten aanzien van het behoud cq documentatie van die overblijfselen bij bouwontwikkeling.

Het bureauonderzoek gaat uit van een beknopt overzicht van de historisch topografische ontwikkeling van het plangebied tot in de 20ste eeuw. Het historisch overzicht wordt aangevuld met archeologische informatie afkomstig van vindplaatsen in de directe omgeving van het plangebied.

De historische en archeologische informatie over de ruimtelijk topografische ontwikkelingen is omgezet naar een beeld van archeologische verwachtingen. Aan de hand hiervan is een archeologische beleidskaart opgesteld met beleidsregels voor de archeologische monumentenzorg.

Op de archeologische beleidskaart (p. 19, 20) wordt onderscheid gemaakt tussen een zone met een hoge archeologische verwachting en een zone zonder archeologische verwachting. Elke van deze zones kent een specifieke normering voor het vaststellen of en in welke mate eventueel archeologisch veldonderzoek nodig is in de bouwplanontwikkeling. Een specificatie van deze beleidsregels is te vinden in hoofdstuk 5.

Voor het gehele plangebied geldt de wettelijke meldingsplicht. Dit houdt in dat ook in geval geen archeologisch vervolgonderzoek is vereist en toch bodemvondsten ouder dan 50 jaar worden aangetroffen dit aan BMA gemeld moet worden. In overleg met de initiatiefnemer kunnen dan maatregelen getroffen worden tot documentatie en berging van de vondsten.

Inleiding

In opdracht van de Dienst Ruimtelijke Ordening heeft BMA een archeologisch bureauonderzoek uitgevoerd ten behoeve van het nieuwe bestemmingsplan Sloterdijk I. Het doel van het bureauonderzoek is het verwerven van informatie over bekende of verwachte archeologische waarden binnen het plangebied. Naast een archeologisch verwachtingsmodel worden tevens beleidsregels ten bate van opname in het bestemmingsplan gespecificeerd.

Het verwachtingsmodel is gebaseerd op een analyse van historisch kaartmateriaal, relevante publicaties en archiefbronnen in samenhang met archeologische informatie over locaties nabij het plangebied. In het bureauonderzoek komen het nationale, provinciale en gemeentelijke archeologiebeleid (hoofdstuk 2), de historische en archeologische achtergronden (hoofdstuk 3) en de archeologische verwachting van het plangebied (hoofdstuk 4) aan de orde, gekoppeld aan een beleidskaart (hoofdstuk 5) waarmee wordt gespecificeerd of en in welke mate archeologische maatregelen binnen (toekomstige) planontwikkeling vereist zijn.

1 Administratieve gegevens plangebied

Het plangebied Sloterdijk I wordt in het noorden begrensd door de Isolatorweg en in het zuiden door de spoorlijn Amsterdam-Haarlem en Volkstuinenpark Sloterdijkmeer. Het gebied is momenteel deels bebouwd.

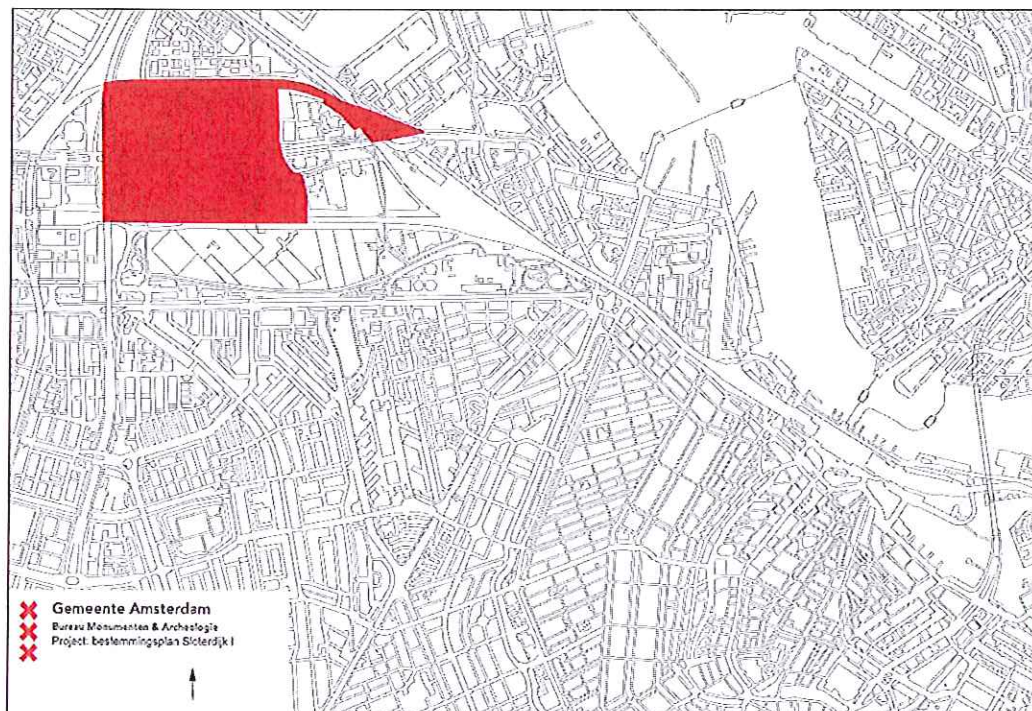
1.1 Administratieve gegevens

Opdrachtgever	Dienst Ruimtelijk Ordening
Contactpersoon	Mevrouw R. Kovacs
Adres	Postbus 2758
Postcode / plaats	1000 CT Amsterdam

Plangebied

Provincie	Noord-Holland	Gemeente	Amsterdam
Plaats	Amsterdam	Kaartblad	25B
ARCHIS meldingsnr:	25574	ARCHIS afmeldingsnr:	19683
X-coördinaat NO	119.583	Y-coördinaat NO	489.617
X-coördinaat ZO	119.054	Y-coördinaat ZO	489.133
X-coördinaat ZW	118.045	Y-coördinaat ZW	489.140
X-coördinaat NW	118.053	Y-coördinaat NW	489.872

Locatie

1 Plangebied Sloterdijk I

2 Wet- en regelgeving

2.1 Algemeen

Het archeologische erfgoed bestaat uit voorwerpen en structuren die in de bodem bewaard zijn. Ook landschappelijke of infrastructurele elementen kunnen een archeologische waarde hebben. Deze materiële overblijfselen vormen een onderdeel van onze leefomgeving waarvan het behoud in de bodem of documentatie op maat gesneden maatregelen vergen. Het archeologische bodemarchief levert een bijdrage aan de cultuurhistorie van onze stad en maakt de beleving van het verleden bovendien tastbaar.

Vanwege de ruimtelijke aard van archeologische sporen en vondsten in de bodem heeft het archeologische beleid raakvlakken met dat van de ruimtelijke ordening. Door de wijziging van de Monumentenwet 1988 op 1 september 2007 is de zorg voor het archeologisch erfgoed geïntegreerd in ruimtelijke ordeningsprocessen. Een uitgangspunt van de wet is dat het erfgoed in de bodem beter wordt beschermd. Dit betekent dat in ruimtelijke ontwikkelingen vroegtijdig rekening wordt gehouden met archeologisch erfgoed.

2.2 Rijk

Om het Europese erfgoed beter te beschermen hebben de Europese ministers van Cultuur in 1992 het Verdrag van Valletta opgesteld (ook bekend als het Verdrag van Malta). Een van de uitgangspunten van dit verdrag is dat het Europese archeologische erfgoed voor toekomstige generaties behouden moet blijven.

In Nederland wordt aan dit uitgangspunt invulling gegeven door behoud van archeologisch erfgoed in de bodem (in situ) tijdens de planontwikkeling mee te wegen. Als behoud in de bodem (bijvoorbeeld door middel van technische maatregelen en/of planaanpassing) geen optie is, dan worden archeologische resten opgegraven (behoud ex situ). Het inrichtings- of bouwplan dient dan te voorzien in maatregelen om archeologische overblijfselen volgens de Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie te documenteren en de informatie en vondsten te behouden. De initiatiefnemer van een ruimtelijk plan, dat bodemverstoring tot gevolg heeft, is verantwoordelijk voor de planologische en de financiële inpassing van archeologisch onderzoek.

De Monumentenwet geeft onder andere aan dat in elk bestemmingsplan rekening moet worden gehouden met de in de grond aanwezige dan wel te verwachten archeologische waarden.¹ Ondanks de getroffen maatregelen om vooraf archeologisch onderzoek in te plannen kunnen toevalsvondsten bij bouwprojecten worden aangetroffen. Hiervoor blijft de meldingsplicht van kracht.²

2.3 Provincie Noord-Holland

Als toetsingskader voor bestemmingsplannen en projectbesluiten gebruikt de provincie Noord-Holland het beleidskader en het streekplan. Op grond van de Wro dienen gemeenten bij de

¹ Artikel 38a lid 1 van de gewijzigde Monumentenwet schrijft hierover dat *De gemeenteraad bij vaststelling van een bestemmingsplan als bedoeld in artikel 3.1 van de nieuwe Wet op de Ruimtelijke Ordening en bij de bestemming van de in het plan begrepen grond, rekening houdt met de in de grond aanwezige dan wel te verwachten monumenten.* Met 'monument' wordt hier een (onbeschermd) archeologisch monument bedoeld, ofwel alle terreinen welke van algemeen belang zijn wegens hun schoonheid, hun betekenis voor de wetenschap of hun cultuurhistorische waarde (art. 1 Monumentenwet).

² Artikel 53 van de gewijzigde monumentenwet 1988.

vaststelling van bestemmingsplannen, projectbesluiten en beheersverordeningen de Provinciale Ruimtelijke Verordening in acht te nemen. In het beleidskader van de provincie is de Cultuur Historische Waardenkaart (CHW) opgenomen. Op deze kaart zijn gebieden weergegeven, die naar verwachting archeologisch waardevol zijn en zijn aangewezen als provinciale archeologische attentiegebieden. De waardestellingen van de CHW zijn bedoeld als primaire algemene indicaties die per specifiek plangebied nadere invulling en precisering nodig hebben. Naast de CHW beheert de provincie de Archeologische Monumentenkaart (AMK). Op de AMK staan, op landelijke schaal, de beschermde archeologische monumenten, de terreinen van zeer hoge en hoge archeologische waarde en de gebieden met een archeologische betekenis.

2.4 Gemeente Amsterdam

In aansluiting op het Rijksbeleid besteedt de gemeente Amsterdam specifieke aandacht aan vroegrijdige inpassing van archeologie in de ruimtelijke ordeningsprocessen.³ Uitgangspunt hierbij is een efficiënte voortgang van bouwprocessen en kostenbeheersing en een kwalitatief en stadsbreed uniform beheer van het archeologische erfgoed.

De wetgeving schrijft voor dat bij bestemmingsplannen rekening moet worden gehouden met de in de grond aanwezige dan wel te verwachten archeologische waarden. Om dit inzichtelijk te maken wordt een archeologisch bureauonderzoek opgesteld. De bescherming van (verwachte) archeologische waarden kan in een bestemmingsplan worden geregeld met een aanlegvergunning als bedoeld in artikel 3.3.a van de Wet op de Ruimtelijke Ordening. Verder kan in het belang van de archeologische monumentenzorg worden bepaald dat de aanvrager van een reguliere bouwvergunning (omgevingsvergunning) een archeologisch rapport conform de KNA en de Amsterdamse richtlijnen en een archeologisch selectiebesluit dient te overleggen. Ook kan worden bepaald dat aan een reguliere bouwvergunning of een aanlegvergunning voorschriften kunnen worden verbonden.

In de regels kan een uitzondering opgenomen worden, die duidelijk maakt in welke gevallen archeologisch onderzoek niet nodig is. Bij de bepaling van de uitzonderingen voor archeologisch onderzoek wordt een combinatie van factoren in acht genomen, te weten: a) de specifieke aard van de cultuurhistorische / archeologische waarden en b) de ligging van het plangebied. Volgens deze systematiek gelden in Amsterdam elf beleidsvarianten, variërend van archeologisch onderzoek in alle gevallen verplicht tot onvoorwaardelijke vrijgave van de grond. In de praktijk komen per plangebied meestal 2 tot 6 varianten voor. De volledige lijst met de elf beleidsvarianten is als appendix opgenomen.

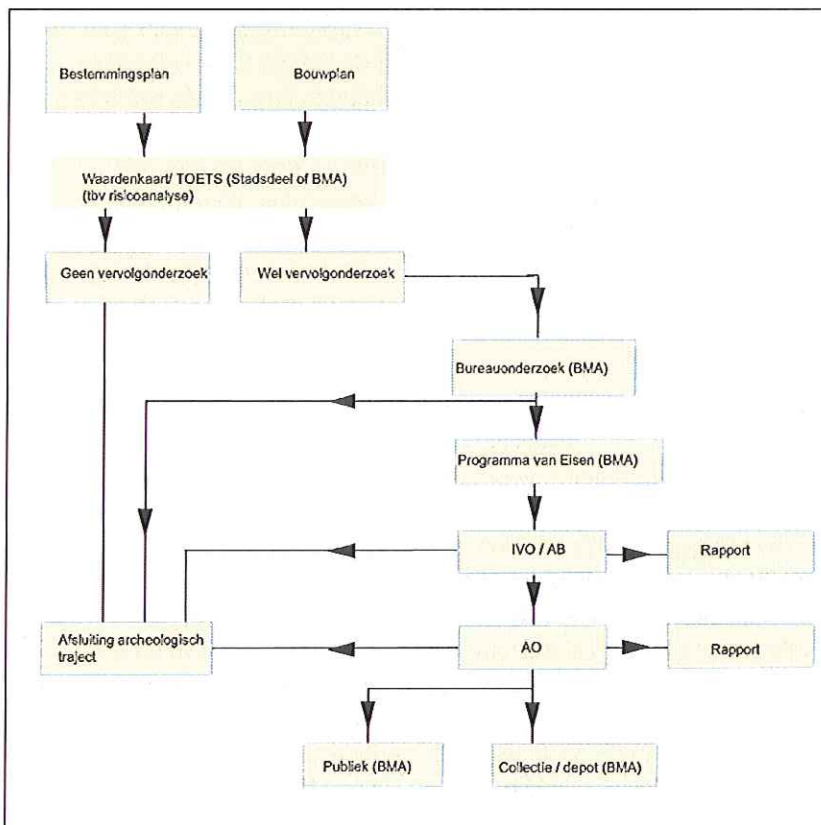
2.5 Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie

Voor de inpassing van archeologisch onderzoek de ruimtelijke planvorming bestaat een door het ministerie van OCW opgesteld pakket van maatregelen, de Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie (KNA). De KNA gaat uit van een gefaseerde aanpak (afb. 2). Hierdoor kan per plangebied, al naar gelang de locatie, de aard van de bodemingreep en de archeologische verwachting, een op maat gesneden programma worden opgesteld. Er kan een onderscheid gemaakt worden in een Bureauonderzoek (BO), eventueel gevolgd door het Inventariserend Veldonderzoek (IVO) en de Archeologische Opgraving (AO) of een Archeologische Begeleiding (AB) (appendix: stroomschema archeologie BMA). Goede integratie van het archeologisch programma in het ontwikkelings- of bouwproces is een belangrijke voorwaarde voor efficiëntie in de uitvoering. Het IVO is bedoeld om de resultaten van het bureauonderzoek te toetsen. Het geeft inzicht in de aanwezigheid en toestand van de archeologische overblijfselen in de bodem. Een AO wordt uitgevoerd in geval er sprake is van een vindplaats met waardevolle archeologische resten. Een AB

³ BMA 2005, 58.

houdt in dat er geen apart archeologisch onderzoek plaatsvindt voorafgaand aan het bouwproces, maar dat de bouwingreep onder begeleiding van een archeoloog wordt uitgevoerd. Elke onderzoeksfase wordt afgesloten met een selectiebesluit. Hierin wordt vastgesteld welke delen van een plangebied in aanmerking komen voor verder archeologisch onderzoek of voor bescherming en welke delen van het plangebied worden vrijgegeven.

Voor archeologisch veldonderzoek is een Programma van Eisen (PvE) vereist. Hierin zijn de kwalitatieve randvoorwaarden en onderzoeksvragen voor het werk vastgelegd. Het vormt de basis voor verdere planning en kostenraming. Het PvE is onderdeel van de bouwprocedure. Het laten opstellen ervan behoort tot de verantwoordelijkheid van de initiatiefnemer van het bouwplan.

2 Stroomschema archeologisch onderzoek BMA

3 Historisch-topografische en archeologische inventarisatie

3.1 Geomorfologie en bodem

Het huidige natuurlijke landschap in en om Amsterdam wordt in grote mate bepaald door de landschapsvorming in het Holocene. Dat is de geologische periode na de laatste IJstijd (vanaf ca. 10.000 v. Chr.). Er heerste een gematigd klimaat waarin in enkele duizenden jaren grote pakketten veen groeiden in de kuststreek: het zogenaamde Hollandveen. Deze veenlaag bevindt zich in de huidige ondergrond tussen gemiddeld 5 m en 2 m ÷ NAP en loopt plaatselijk door tot 0 m NAP.

Het natuurlijke landschap werd door middel van grootschalige veenontginningen vanaf de 11de eeuw omgevormd tot een veenweidegebied. Bij de ontginning van het landschap speelde de waterhuishouding een cruciale rol. Tegelijkertijd met de veenontginningen begon ook de aanleg van dijken en later in de 17de en 18de eeuw volgden de droogmakerijen waarbij grote watergebieden in Noord-Holland werden ingepolderd.

3.2 Historie algemeen

De vroegste bewoning van Amsterdam dateert, voor zover nu archeologisch bekend, uit de 12de eeuw. Rond de stad, op vooral de hoger gelegen strandwallen, zijn oudere vindplaatsen aanwezig met bewoningssporen die teruggaan tot in de Bronstijd (ca. 2.000 - 800 v. Chr.).

De eerste bebouwing ontwikkelde zich in de 12de en 13de eeuw aan de Nieuwendijk / Kalverstraat en de Warmoesstraat/Nes. Met de aanleg van de (Nieuwezijds en Oudezijds) burgwallen in de 14de eeuw startte het proces van stadsvorming. De stad had eerst een aarden omwalling als verdedigingswerk die in het laatste kwart van de 15de eeuw werd vervangen door een stenen stadsmuur. De laatmiddeleeuwse stad was omsloten door de huidige Singel aan de westkant en de Geldersekade en Kloveniersburgwal aan de oostkant. In de periode 1585-1663 groeide de stad explosief door vier stadsuitbreidingen. Ten tijde van de Eerste Uitleg (1585-1586) verplaatste de stadsrand zich naar de huidige Herengracht en de Oudeschans. Bij de Tweede Uitleg (1592-1596) verschenen er vier nieuwe woon- en werkeilanden (Marken, Uilenburg, Rapenburg en Vlooienburg) aan de oostkant van de stad. In 1613 ontstond met de Derde Uitleg aan de westzijde van de stad de woon- en werkbuurt de Jordaan en het eerste deel van de grachtengordel tot aan de Leidsegracht. De vroeg 17de-eeuwse stad werd beschermd door een gebastioneerde aarden wal ontworpen naar de nieuwste fortificatieplannen uit Italië, voorzien van elf bolwerken. Met de Vierde Uitleg van 1663 werd in de Gouden Eeuw het halfcirkelvormige stadsplan van Amsterdam voltooid. Het oostelijk deel van de grachtengordel werd aangelegd over de Amstel en aan het IJ werden de drie oostelijke haveneilanden Kattenburg, Wittenburg en Westenburg gerealiseerd. De nieuwe bakstenen stadswal (met in totaal 26 bolwerken) volgde met zijn gracht het tracé van de huidige Singelgracht.

De eerste woonwijken buiten de Singelgracht verrezen naar aanleiding van het uitbreidingsplan Kalff in 1877, gevolgd door een tweede ring na annexatie van grote delen van de gemeenten Nieuwer-Amstel en Sloten in 1896. De 20ste-eeuwse groei van de stad valt uiteen in vier fasen; bebouwing van de Baarsjes, Zuid en West in de jaren twintig en dertig, het door nieuwbouw aaneengroeien van voormalige dijkdorpen in Amsterdam Noord, de wederopbouwijken aan de westzijde van de stad (de Westelijke Tuinsteden) en de bebouwing van de voormalige Bijlmermeer

3.3 Historisch-topografische inventarisatie van het plangebied

In het plangebied Sloterdijk I liggen drie verschillende voormalige poldergebieden die zijn aangelegd vanaf de periode van de ontginningen die, ten zuiden van het IJ, vermoedelijk in de 11de of 12de eeuw, op gang kwamen. De ontginningssystemen hadden doorgaans diverse startpunten. Vaak werd vanaf een waterloop als uitvalsbasis haaks op het water percelen uitgezet met een onderlinge afstand van 30 tot 100 m. Aan de kopse kant verrezen boerderijen op huisterpen en ontstond de voor het veenlandschap typerende lintbebouwing. De percelen werden van elkaar gescheiden door sloten, die het veen ontwaterden. Door de ontwatering kwam het veen droog te liggen en ontstond een droog en bruikbaar akkerland. Bijkomend gevolg van de ontwatering van het veen was de daling van het maaiveld waardoor de akkers blootstonden aan overstromingsgevaar. Ter bescherming werden dijken en achter- en zijkaden aangelegd. Ondanks de waterstaatkundige maatregelen zette de vernatting van de percelen zich door. Daarom bracht men nieuwe stroken veen in cultuur. Bij de verlenging van de kavels schoof ook vaak de bewoning op. De achterkade werd dan als secundaire ontginningsas in gebruik genomen.⁴ Door de opstreckende veenontginningen ontstonden zeer lange kavels. Dit slagenlandschap is op historische kaarten duidelijk herkenbaar (afb. 3).

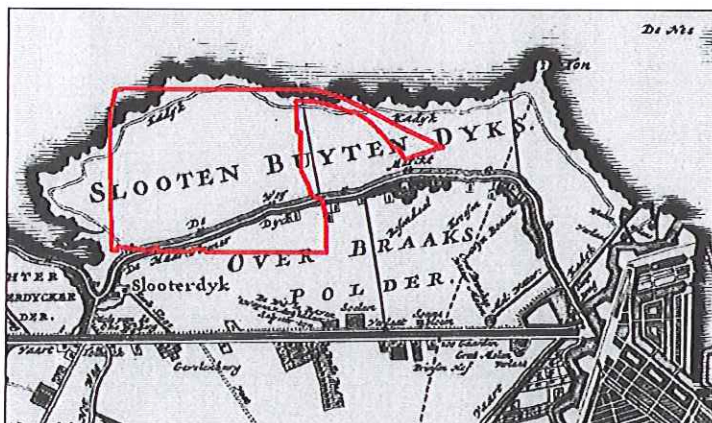
⁴ Stol 1993, 29.

Het gebied ten noorden van de Spaarndammerdijk was van oudsher een stuk aangeslibd IJ-land, beschermd door een zomerdijk (kadijk). Op kaarten vanaf de 17de eeuw werd dit de Overbraker Buitenpolder of Sloten Buiten Dijks genoemd. Waarschijnlijk strekte deze buitenpolder zich voor de stormvloeden van de 12de eeuw veel verder naar het noorden uit, in het latere IJ.⁵ De bestemming van de Overbrakerpolders was lange tijd agrarisch.

Aan het einde van de 19de eeuw brak de periode van de inpoldering van het IJ aan. Om de Amsterdamse haven bereikbaar te houden werd ter vervanging van het 80 km lange en slechts 5 meter diepe Groot Noordhollandsch Kanaal het aanzienlijk kortere Noordzeekanaal gegraven.⁶ Het werd tussen 1865–1876 aangelegd door een vaargeul uit te sparen bij de drooglegging van tien polders in het IJ tussen. De aanleg van het kanaal werd gefinancierd door de verkoop van de ingepolderde grond van o.a. de Amsterdammer Polder en de Groote IJpolder.⁷ Na de drooglegging van het IJ konden boeren en landarbeiders zich in de nieuwe polders vestigen. In het noordelijke puntje van het plangebied bevinden zich gedeelten van deze IJ-polder uit 1870-1875.

3.3.2 Zeedijk

Ook na de ontginningen hielden de problemen met de waterhuishouding aan. Door de daling van het maaiveld vonden regelmatig overstromingen plaats, waarbij grote stukken land verloren gingen. De overstromingen vormden een grote schadepost voor de graven van Holland, die dit gebied in bezit hadden. Om hun bezit en de daaraan gerelateerde inkomsten veilig te stellen lieten zij op meerdere plekken in Holland dijken, sluizen en dammen aanleggen. In 1220 gaf graaf Willem II toestemming tot het opwerpen van een stormvloedkering, de IJdijk, waar ook de Spaarndammerdijk onderdeel van vormde.⁸ De dijk zou onderhouden worden door de heerlijkheden Sloten, Osdorp, De Vrije Geer en Sloterdijk. Dit werd echter meestal verzaakt, waardoor er vaak dijkdoorbraken plaatsvonden. Het Hoogheemraadschap Rijnland heeft dit onderhoud daarom in 1544 op zich genomen. De kronkelige dijk was tot de aanleg van de Haarlemmertrekvaart in 1631 de belangrijkste landroute naar Haarlem.⁹ Langs de dijk vond bewoning plaats, in elk geval vanaf de 15de eeuw, mogelijk ook al direct na de aanleg van de dijk. Via sluizen bij Sloterdijk, Spaarndam en vanaf 1492 ook via sluizen bij Halfweg, werd overtollig water vanuit de polders op het IJ geloosd (afb. 4).

4 Uitsnede van de kaart van Gerrit Drogenham (uitgegeven door Nicolaes Visscher rond 1700) met het plangebied rood omlijnd. Langs de Spaarndammerdijk zijn gebouwen (boerderijen en/of hofsteden) afgebeeld

⁵ Löwenthal 1982, 91.

⁶ Wagenaar 1987, 160-61.

⁷ Jansen 1962, 89-91.

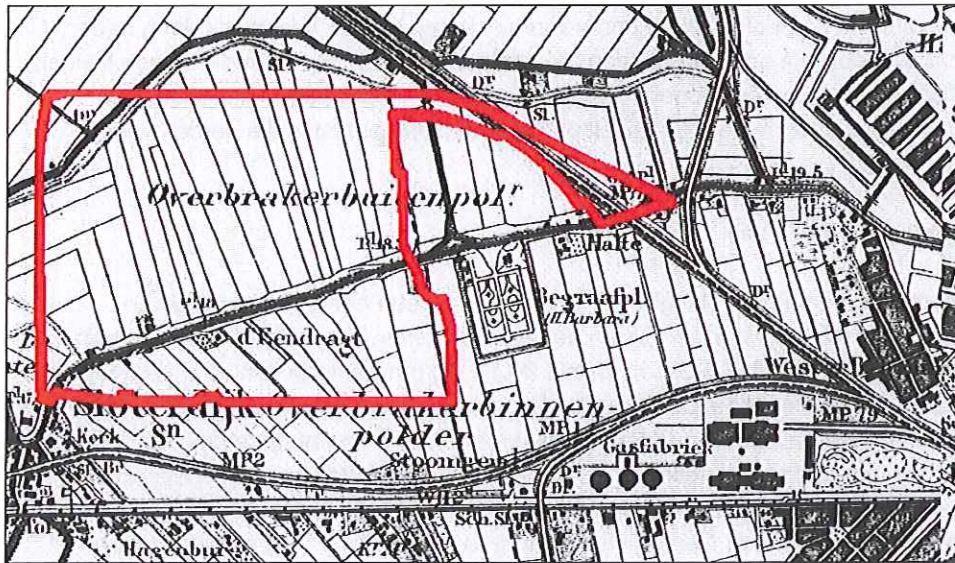
⁸ Hogenes 1997, 26.

⁹ Kruizinga 2002, 1021.

3.3.3 Wonen en Werken

Het plangebied raakt in het uiterste zuidwesten bijna aan de locatie van het middeleeuwse Sloterdijk. Het dorp Sloterdijk was voor het midden van de 15de eeuw slechts een buurt, 'Slooterdam' geheten. Toen vanwege de buitendijkse haven aan het IJ in 1465 door Philips van Bourgondië privilege werd verleend een waag te mogen houden voor het wegen van goederen, veranderde het karakter van de buurt. De waag werd bij Slooterdam gebouwd en lag binnendijs aan de Slochter, die in het IJ uitmondde. De buurt veranderde door de toegenomen bedrijvigheid en werd een dorp, dat Sloterdijk ging heten. Vooral landbouwproducten werden uit de dorpen Sloten en Osdorp via het Slotermeer naar Sloterdijk vervoerd om vandaar via de haven verscheept te worden. Het dorp groeide en omstreeks 1479 werd er een kerk gebouwd die werd gefinancierd uit de opbrengsten van de rijke visvangst uit het Slotermeer. De kerk werd in 1572 door Geuzen verwoest, maar is weer opgebouwd in 1664. In de 17de eeuw raakte zowel de haven als de sloot naar Sloterdijk zodanig verzand dat de toegang tot het IJ verdween. De waag raakte buiten gebruik en werd gesloopt. Ook het dorp zelf is door een grote brand in 1860 bijna in zijn geheel in as gelegd.

Door de aanleg van de Spaarndammerdijk was het mogelijk om het achterliggende land te benutten voor de verbouw van landbouwproducten en voor het houden van vee. Het was gunstig om langs de belangrijke doorgaande route te wonen en te werken. Het is daarom ook zeer waarschijnlijk dat langs de Spaarndammerdijk gewoond is. Op de Chromotopografische kaart uit ca 1900 zijn in ieder geval verschillende woonplaatsen zichtbaar. Vanwege de economische bloei en de internationale welvaart nam de vraag naar agrarische en industriële producten in de 17de eeuw toe. Hierdoor werd de directe omgeving van Amsterdam van steeds groter belang voor de groentevoorziening.

5 Chromotopografische kaart uit ca 1900. Langs de Spaarndammerdijk lagen in het plangebied (rood omlijnd) buitenplaatsen en boerderijen.

De groeiende overzeese handelsbetrekkingen in die periode resulteerden eveneens in een toenemende vraag naar industriële producten. Industrieën die gepaard gingen met overlast, vervuiling of gevaar werden van oudsher aan de rand van de stad gevestigd. In 1862 werd in de ten noorden van het plangebied gelegen Amsterdammer Polder de Petroleum Haven aangelegd. De haven was bestemd voor de opslag en distributie van petroleum, dat gebruikt werd door tankstoomschepen.

In 1848 werden de bannen Sloten, Sloterdijk, Osdorp en de Vrije Geer zelfstandige gemeentes. Deze situatie duurde tot de Amsterdamse annexatie in 1921. De Overbrakerpolder

behoorde tot halverwege de 20ste eeuw tot de rand van de stad. Een groot deel van de polder was nog een landelijk gebied. Aan het landelijke karakter van het gebied kwam pas in de tweede helft van de 20ste eeuw een eind. In het Algemeen Uitbreidingsplan voor Amsterdam (1935, herzien 1938 en 1939) werden de polders ten westen van de stad bestemd voor de vestiging van industrie en de Westelijke Tuinsteden. Ook de Overbrakerpolder kreeg voor een groot deel een industriële bestemming, wat ten koste ging van grote stukken Spaarndammerdijk. De oorspronkelijke infrastructuur, inclusief de dijk en haar bewoning is daardoor grotendeels verdwenen.

3.4 Archeologische inventarisatie

Binnen het plangebied zijn geen wettelijk beschermde archeologische monumenten aangewezen. Bovendien is het plangebied volgens de Cultuur Historische Waardenkaart van de provincie Noord-Holland (CHW) vrij van zones met een archeologische waardering (afb. 6). Het verwachtingsbeeld van de AMK en CHW is algemeen van aard en dient nader te worden uitgewerkt. Ook werd in het plangebied tot op heden geen archeologisch veldonderzoek uitgevoerd. Concrete aanwijzingen over de aanwezigheid archeologische sporen zijn daarom niet voorhanden. In de directe omgeving, daarentegen, zijn meerdere archeologische vindplaatsen onderzocht, die aanvullende informatie verschaffen over de landschappelijke en topografische ontwikkeling van het plangebied.

Spaarndammerdijk (SPD1)

In 2007 heeft BMA een veldonderzoek verricht op een locatie (SPD1) 150 m ten zuiden van het plangebied aan de zuidkant van de Spaarndammerdijk in de Overbrakerbinnenpolder. Bewoningssporen en andere archeologische sporen zijn niet aangetroffen. Wel bleek dat het (oer)IJ in grote mate de landschappelijke ontwikkeling van het gebied bepaalde. Opvallend was een kleidek met daarin dunne fijnzandige bandjes, mogelijk afkomstig van een weggeslagen zandduin. De bodemopbouw was vergelijkbaar met de opeenvolgende kleiafzettingen zoals die eerder waren gekarteerd in de IJpolders.¹⁰

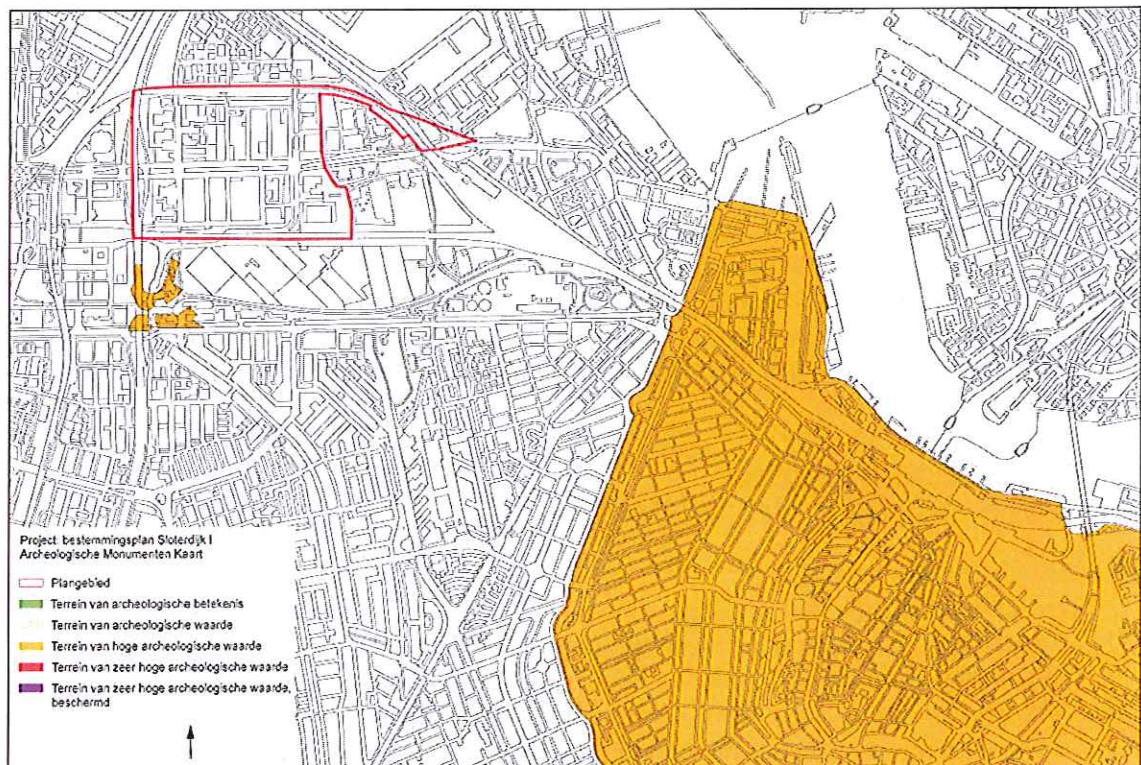
Diverse vindplaatsen (SLD en WVE)

In de nabije omgeving van het plangebied Sloterdijk I zijn een aantal archeologische vindplaatsen gelokaliseerd die vondsten en sporen hebben opgeleverd die vergelijkbaar zijn met het verwachtingsbeeld van het plangebied. Een vindplaats (SLD) lag ten noorden van de dorpskern van Sloterdijk ter plaatse van de voormalige, deels reeds afgegraven, Spaarndammerdijk. In 1981 heeft de Archeologische Werkgemeenschap Nederland (AWN) hier een waarneming gedaan. Er zijn resten van een beschoeiing gedocumenteerd, die mogelijk deel uitmaakte van een vroegere dijkconstructie. Het restant betrof de beschoeiing aan de IJ-zijde.¹¹ Ook werden twee 15de-eeuwse steengoedfragmenten (Langerwehe of Raeren en Siegburg) aangetroffen.¹² Ter hoogte van het Boezemgemaal Halfweg zijn door BMA in 2006 eveneens overblijfselen van de Spaarndammerdijk onderzocht (WVE). Het onderzoek leverde gegevens op over de technische uitvoering van de dijkversterking in de 18de eeuw. Naar de binnendijkse bewoning is vooralsnog geen onderzoek gedaan.

¹⁰ Güray 1952.

¹¹ Schmitz, 1981, 3-4.

¹² Schmitz 1982, 94-95.

6 Het plangebied Sloterdijk I (rood omlijnd) op de Archeologische Monumenten Kaart (AMK). Het plangebied valt buiten gebieden met een hoge archeologische waardering (oranje). De Cultuurhistorische waardenkaart van de Provincie Noord-Holland (CHW) komt overeen met het kaartbeeld van de AMK

3.5 Conclusie: verwachtingsmodel

Uitgaande van de historische topografische en archeologische inventarisatie en gezien de aanleg van het industrieterrein in de 20ste eeuw, zijn binnen het plangebied geen bouwstructuren van huisplaatsen te verwachten. Wel kunnen binnen het gebied sporen aanwezig zijn van verkavelingsloten of afval van de omringende bewoning. Al deze categorieën sporen kennen een wijd verspreidingspatroon. Ten aanzien van de archeologische kwaliteit van de ondergrond van het plangebied dient met (sub)recente verstoringen en ophogingen rekening te worden gehouden. De kans is groot dat bij de bouw van industriegebouwen op het terrein van het huidige industrieterrein de bodem is vergraven. Het deel van de Spaarndammerdijk dat binnen het plangebied zou hebben gelegen, is hiermee grotendeels verloren gegaan. Dit betekent dat eventuele oorspronkelijke archeologische resten hier waarschijnlijk verstoord zijn. In de bodem van de onbebouwde delen binnen het plangebied kunnen nog wel (intacte) archeologische overblijfselen bewaard zijn. Aangezien het gebied is opgehoogd en het maaiveld zich ca 3 m boven het oorspronkelijke polderpeil bevindt, kunnen eventuele archeologische sporen of vondsten in principe vanaf een diepte van 3-4 m onder het huidige maaiveld voorkomen.

4 Archeologische verwachtingskaart

Op basis van bovenstaande inventarisatie (hoofdstuk 3) zijn in delen van het plangebied Sloterdijk I materiële overblijfselen te verwachten die samenhangen met het gebruik van de Overbraker Binnen en Buiten polder van de 12de tot de 20ste eeuw. De verwachtingen worden gekoppeld aan de huidige toestand van het terrein en de daardoor mogelijk opgetreden bodemverstoringen. Dit leidt tot een verwachtingskaart van archeologische materiële neerslag en verstoringen.

Archeologische verwachtingszones

Het plangebied is opgedeeld in vijf verwachtingszones:

Zone A: Spaarndammerdijk.

Archeologische verwachting: hoog.

Het betreft het tracé van de middeleeuwse dijk. Onder de dijk kunnen sporen van het oorspronkelijke landschap, zoals botanisch materiaal aanwezig zijn. Hiermee is een reconstructie van het natuurlijk milieu van voor de middeleeuwse ontginningen mogelijk. De eventuele materiële neerslag die verband houdt met de dijkaanleg, betreft losse vondsten, afval en sporen van de weg- of dijkstructuur. Tevens zijn sporen van aanplempingslagen en beschoeiingen te verwachten. Vanwege de lange gebruikperiode hebben de archeologische sporen een dichte verspreiding. De archeologische verwachting is daarom hoog.

Zone B: Bewoning langs Spaarndammerdijk.

Archeologische verwachting: hoog.

Betreft de zone van bewoning op en/of achter de middeleeuwse dijk. De materiële neerslag betreft sporen van gebouwen, losse vondsten en afval. Vanwege de lange gebruikperiode hebben de archeologische sporen een dichte verspreiding. De archeologische verwachting is daarom hoog.

Zone C: Voormalige tracé zomerdijk of kadijk.

Archeologische verwachting: laag.

Betreft het tracé van de 14de-eeuwse zomerdijk. De materiële neerslag kan bestaan uit aanplempingslagen ten behoeve van de dijkaanleg, sporen van de dijkstructuur en – beschoeiingen. Dergelijke overblijfselen hebben een wijde verspreiding. De archeologische verwachting is daarom laag.

Zone D: Overbraker Buitenpolder

Archeologische verwachting: laag.

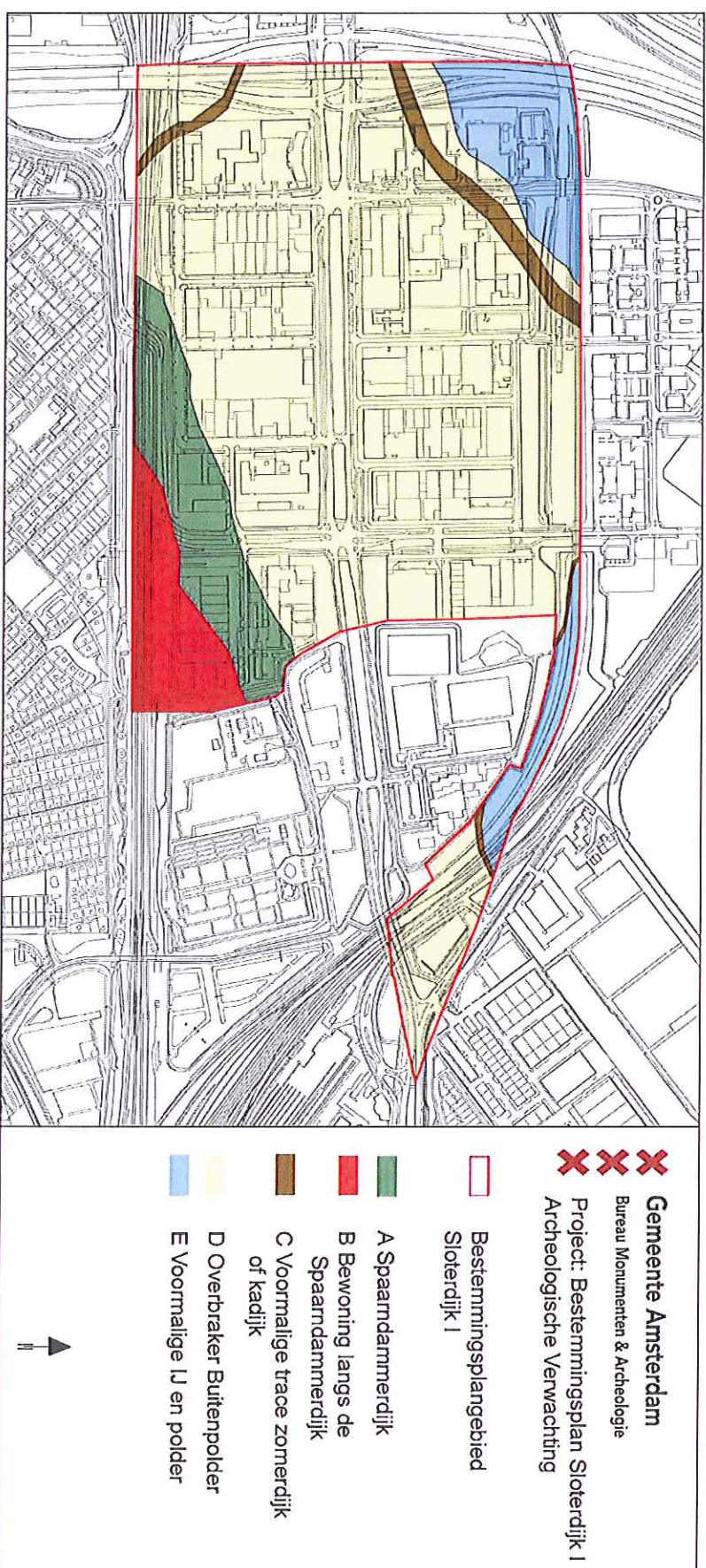
Hier kunnen sporen voorkomen die verband houden met bewoning en landgebruik vanaf de 12de eeuw. De materiële neerslag betreft verkavelingsporen, sloten en kades uit de ontginningsperiode (12de/13de eeuw) tot de periode van verstedelijking in de 20ste eeuw. Dergelijke overblijfselen hebben een wijde verspreiding. De archeologische verwachting is daarom laag.

Zone E: Het voormalige IJ en polder

Archeologische verwachting: laag.

Hier kan een wijde verspreiding voorkomen van scheepsresten of ander verzonken overblijfselen die verband houden met de scheepvaart vanaf de 13de eeuw tot aan de droogmaking van het IJ in de jaren 70 van de 19de eeuw. Daarnaast kunnen hier sporen voorkomen die verband houden met de verkaveling of afvalstort uit het laatste kwart van de 19de eeuw.

5 Archeologische beleidskaart

De archeologische beleidsadvieskaart van het plangebied Sloterdijk I is bedoeld als een ruimtelijk schema van de maatregelen die nodig zijn voor de zorg voor het archeologische erfgoed binnen bepaalde zones of locaties in het plangebied. De verwachtingen worden gekoppeld aan de huidige toestand van het terrein en mogelijk opgetreden bodemverstoringen. De clustering van de verwachtingszones resulteert in een beleidskaart met daarop zones met bijbehorende specifieke beleidsmaatregelen (appendix: beleidsvarianten).

Archeologische beleidszones op basis van de archeologische verwachtingszones

Begrenzing plangebied

Beleidscategorie 5 bij hoge verwachting (verwachtingszone A en B)

Gebieden met een hoge archeologische verwachting langs een voormalige historische infrastructurele as. Uitzondering van archeologisch veldonderzoek geldt bij ingrepen in de waterbodem kleiner dan 500 m² of minder dan 3,00 m onder maaiveld.

Beleidscategorie 11 bij lage en negatieve verwachting (verwachtingszones C, D en E)

Gebieden met een lage archeologische verwachting en gebieden zonder archeologische overblijfselen omdat hier al archeologisch onderzoek of grootschalig grondverzet heeft plaatsgevonden. Er geldt daarom in alle gevallen een uitzondering voor archeologisch onderzoek.

Gemeente Amsterdam

Bureau Monumenten & Archeologie

Project: Bestemmingsplan

Sloterdijk I

Archeologisch Beleid

Plangebied Sloterdijk I

Hoge verwachting:
Beleidscategorie 5

Vrijstelling archeologie
Beleidscategorie 11

Conclusie

Het voorliggende bureauonderzoek naar archeologische waarden is uitgevoerd ten behoeve van het bestemmingsplan Sloterdijk I. De verwachtingskaart maakt onderscheid tussen twee zones met een hoge verwachting en drie zones met een lage archeologische verwachting. Op de beleidskaart zijn deze verwachtingen gebundeld tot twee beleidszones waaraan beleidsregels zijn gekoppeld.

Voor de beleidszone met een hoge verwachting (**verwachtingszone A en B**) geldt vrijstelling van archeologisch veldonderzoek bij ingrepen kleiner dan 500 m² of minder dan 3,00 m onder maaiveld.

Voor de beleidszone met een lage en negatieve archeologische verwachting (**verwachtingszones C, D en E**) geldt vrijstelling van verdere archeologische maatregelen.

Voor eventueel archeologisch veldonderzoek is een Programma van Eisen (PvE) vereist. Hierin zijn de kwalitatieve randvoorwaarden en onderzoeksvragen voor het werk vastgelegd. Het vormt de basis voor verdere planning en kostenraming. Het PvE is onderdeel van de bouwprocedure. Het laten opstellen ervan behoort tot de verantwoordelijkheid van de initiatiefnemer van het bouwplan.

Voor het gehele plangebied geldt de wettelijke meldingsplicht. Dit houdt in dat ook in geval geen archeologisch vervolgonderzoek is vereist en toch bodemvondsten ouder dan 50 jaar worden aangetroffen dit aan BMA gemeld moet worden. In overleg met de initiatiefnemer kunnen dan maatregelen getroffen worden tot documentatie en berging van de vondsten.

Bronnen

Digitale bronnen

Archeologisch Informatiesysteem (ARCHIS): <http://www.archis.nl/archisii/html/index.html>

Cultuur Historische Waardenkaart provincie Noord-Holland: <http://chw.noord-holland.nl>

Literatuur

BMA, *Ruimte voor Geschiedenis. Beleidsnota Monumenten en Archeologie Amsterdam 2005-2010*, Amsterdam 2005.

Güray, A.R., 'De bodemgesteldheid van de IJpolders', *Boor en Spade* V (1952), 1-28.

Hogenes, K., 1997: Costelijck Stadswater. *Geschiedenis van de Amsterdamse waterhuishouding in vogelvlucht*. Amsterdam

Jansen, L., 'Geschiedenis van de Groote IJpolder', *Ons Amsterdam* 14 (1962), 89-91.

Kruizinga, J.H., 2002: *Het XYZ van Amsterdam*. 1021.

Löwenthal, F., 'Geschiedenis van het bestemmingsplan Overbrakerpolders', *Ons Amsterdam* 34 (1982), 91-94.

Schmitz, E., 'Een verkenning bij Sloterdijk', *Het Profiel* (1981), 3-4.

Schmitz, E., 'Opgravingen bij Sloterdijk', *Ons Amsterdam* 34 (1982), 94-95.

Stol, T., *Wassend water, dalend land. Geschiedenis van Nederland en het water*, Utrecht/Antwerpen 1993.

Wagenaar, M.F., 'Nieuwe scheepvaartverbindingen. Holland op zijn smalst en Holland op zijn langst', in: W.F. Heinemeijer en M.F. Wagenaar, *Amsterdam in Kaarten. Verandering van de stad in vier eeuwen cartografie*, Ede/Antwerpen 1987, 160-161.

Appendix: beleidsvarianten

Het archeologisch beleid wordt als maatwerk voor een bepaald plangebied in Amsterdam vastgesteld aan de hand van elf varianten, die een afweging bieden op basis van de aard van de verwachting in combinatie met de specifieke (oppervlakte/diepte) bodemingreep.

- 1: Gebieden met bekende archeologische waarden. Aangezien hier met zekerheid archeologische overblijfselen aanwezig zijn, is bij elke bodemingreep ongeachte het oppervlak of de diepte archeologisch onderzoek noodzakelijk.
- 2: Bebouwde gebieden met een hoge archeologische verwachting binnen het historische centrum van Amsterdam (tot en met de Vierde Uitleg: binnen de Singelgracht). Uitzondering van archeologisch veldonderzoek geldt bij bodemingrepen kleiner dan 50 m² of minder dan 0,5 m onder maaiveld.
- 3: Gebieden met een hoge archeologische verwachting langs nog aanwezige historisch infrastructurele assen / in een historische woonkern buiten het historische centrum van Amsterdam. Deze gebieden zijn onbebouwd of de bebouwing dateert van vóór de 19de eeuw. Uitzondering van archeologisch veldonderzoek geldt bij bodemingrepen kleiner dan 100 m² of minder dan 0,5 m onder maaiveld.
- 4: Bebouwde gebieden met een hoge archeologische verwachting langs nog in het landschap zichtbare historisch infrastructurele assen / in historische woonkern buiten het historische centrum van Amsterdam. De bebouwing dateert uit het einde van de 19de eeuw. Uitzondering van archeologisch veldonderzoek geldt bij bodemingrepen kleiner dan 100 m² of ondieper dan de 19de en 20ste eeuwse ophogingen.
- 5: Bebouwde gebieden met een hoge archeologische verwachting langs voormalige (overbouwde of opgehoogde) historisch infrastructurele assen / in een historische woonkern buiten het historische centrum van Amsterdam. De bebouwing of ophoging dateert uit de 20ste eeuw. Uitzondering van archeologisch veldonderzoek geldt bij bodemingrepen kleiner dan 500 m² of ondieper dan de 20ste eeuwse ophogingen.
- 6: Onbebouwde gebieden met een lage archeologische verwachting in de landelijke periferie van Amsterdam. Hier liggen archeologische vondsten dicht aan het oppervlak, zodat relevante archeologische lagen kunnen zijn opgenomen in de bouwvoor. De bouwvoor heeft gemiddeld een diepte van 0,3 – 0,5 m waaronder een eerste sporenvlaak zichtbaar wordt. Uitzondering van archeologisch veldonderzoek geldt bij bodemingrepen kleiner dan 10.000 m² of minder dan 0,5 m onder maaiveld.
- 7: Bebouwde gebieden met een lage archeologische verwachting binnen het historische centrum van Amsterdam (tot en met de Vierde Uitleg: binnen de Singelgracht) en in de voormalige (overbouwde of opgehoogde) landelijke periferie van Amsterdam. De bebouwing dateert uit het einde van de 19de en de 20ste eeuw. Uitzondering van archeologisch veldonderzoek geldt bij bodemingrepen kleiner dan 10.000 m² of ondieper dan de 19de en 20ste eeuwse ophogingen.
- 8: Terreinen met een hoge archeologische verwachting die als vaarweg in gebruik zijn binnen het historische centrum van Amsterdam (tot en met de Vierde Uitleg: binnen de Singelgracht). Uitzondering van archeologisch veldonderzoek geldt bij ingrepen in de waterbodem kleiner dan 500 m².
- 9: Gebieden met een lage archeologische verwachting die als vaarweg in gebruik zijn binnen en buiten het historische centrum van Amsterdam. Uitzondering van archeologisch veldonderzoek geldt bij ingrepen in de waterbodem binnen het historisch centrum kleiner dan 2.500 m² en buiten het historisch centrum kleiner dan 10.000 m².

- 10: Gebieden met een lage archeologische verwachting die onder water liggen, of die onder water gelegen hebben en ingepolderd zijn of opgespoten zijn. Uitzondering van archeologisch veldonderzoek geldt bij ingrepen in de (oorspronkelijke) waterbodem kleiner dan 10.000 m²
- 11: gebieden zonder verwachting of zonder archeologische overblijfselen omdat hier al archeologisch onderzoek of grootschalig grondverzet heeft plaatsgevonden voor bijv. zware funderingen, kelders, tunnels ed. Er geldt daarom een vrijstelling van archeologisch onderzoek. Gebieden waar al archeologisch onderzoek heeft plaatsgevonden zijn wel indirect van belang voor archeologische planning omdat ze aanwijzingen geven voor de eventuele aanwezigheid van archeologische resten in omliggende gebieden.

Voor de beleidsvarianten, 4, 5 en 7 tot en met 10 geldt dat het dieptecriterium op de beleidskaart nader gespecificeerd wordt.

Colofon

Archeologisch Bureauonderzoek 10-101
Herziene versie van Archeologisch Bureauonderzoek 08-004

Voor akkoord proces en waardestelling

Hoofd afdeling Archeologie BMA
prof. dr. J. Gawronski

Datum:	06-09-2010
Status:	definitief
Redactie:	prof. dr. J.H.G. Gawronski
Tekst:	drs. S. Schutter-Zijlstra, drs. L. de Leeuw
Cartografie:	R. Tousain, drs. L. de Leeuw

© Bureau Monumenten & Archeologie, Gemeente Amsterdam, 2010
Postbus 10718, 1001 ES Amsterdam, 020-2514900

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op enigerlei andere wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van BMA. BMA aanvaardt geen aansprakelijkheid voor eventuele schade voortvloeiend uit de toepassing van de adviezen of het gebruik van de resultaten van dit onderzoek.

